

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG JOGRENDSZERÉNEK FEJLŐDÉSE

I. A szocialista típusú jogrendszer

1. Két évtizede, hogy a társadalmi, gazdasági életünkben bekövetkezett forradalmi változás egyben új államot, új jogot hozott létre. Jelentős előhaladást tettünk meg azóta a népi demokratikus, a szocialista fejlődés útján is. Indokolt tehát, hogy megvizsgáljuk népi demokratikus jogrendszerünk kialakulását, illetve jogrendszerünk szocialista fejlődését.

2. A szocialista állam- és jogelmélet bizonyított tétele, hogy a jog megadja a történelmileg kialakult jogtípusok általános alapvető jegyeit. E jegyek szerint pedig a mi jogrendszerünk *szocialista típusú jogrendszer*.¹ Ez a megállapítás a jogrendszer osztálytartalmára utal, és jogrendszerünket termelési viszonyaink és osztályviszonyaink alapján különbözteti meg más jogrendszerektől, illetve hozza közös nevezőre a szocialista jogrendszerekkel.

A szocialista jogrendszerekben újként jelentkezik a *jog társadalmi tartalma*, mely következik az új termelési viszonyokból, a többség érdekeinek kifejezéséből és védelméből, illetve a szocialista fejlődés szolgálatából.

A szocialista jogtípuson belül az egyes *szocialista jogrendszerek* — a szocialista forradalmak esetleg eltérő formáiból, illetve az egyes országok közötti különbségekből folyóan — mutathatnak eltéréseket. A jogtípus azonossága folytán azonban hasonlóak abban, hogy törekszenek az *új jog létrehozására*, illetve teljes kiépítésére.² Ezt a törekvést az új jog lényege, társadalmi tartalma indokolja.

A szocialista jog eszközeivel történő gazdasági vezetés és szervezés, valamint a kultúra széles körű terjesztésének szolgálata az állam és a jog *új funkciójaként* jelentkezik. A szocialista jogrendszerekben messzemenően törekszenek ezeknek a jelentős feladatoknak kellő megoldására. A jog tehát az *irányítás eszközévé* is lesz.

A szocialista jogelméletnek az a tétele, hogy a jogot a gazdasági, társadalmi viszonyok határozzák meg, bonyolult, sokirányú összefüggést jelent. Ezúttal talán elegendő annak hangsúlyozása, hogy ha — a szocialista társadalom és jog lényegi összhangja mellett — a gazdasági, társadalmi fejlődés gyorsabb üteme folytán a társadalom és a jog között bizonyos ellentmondás keletkezik, akkor ennek megoldása a *jogalkotás*, és nem a jogalkalmazás

¹ Lásd Szabó Imre: A szocialista jog. Budapest, 1963. 125—134. o.

² Lásd Szabó Imre: i. m. 148—157. o.

eszközével történik.³ Ez is következik a szocialista törvényesség követelményeiből.

Éppen a szocialista gazdasági, társadalmi fejlődés egyik szakából a másikba való lépés teheti szükségessé az új jogi szabályozást, esetleg kodifikációt. Sz. N. Bratusz hangsúlyozza, hogy „úgy kell szabályozni a társadalmi viszonyokat, hogy ezzel biztosítsa a következő feladatok sikeres megoldását”.⁴

A népi demokratikus, a szocialista viszonyok között a jog, a jogrendszer fejlődésének ismérve, mércéje, hogy hogyan segíti a társadalmi fejlődés törvényeit. Ez egyben mutatja a jog, a jogrendszer társadalmi tartalmának, rendeltetésének fontosságát.

A szocialista jogszabályalkotás elmélete, a jogalkotási technika elmélete elveti a polgári jogelméletnek azt a felfogását, melyet Walter Robert osztrák jogász nem is régen a következőképpen fejezett ki: „A törvényhozási technikának nem feladata, hogy a törvény társadalmat formáló tartalmával foglalkozzék”.⁵ Ugyanezt a tételt Jhering Rudolf jóval előbb úgy fogalmazta, hogy a jogalkotási technika a törvényekkel „teljesen figyelmen kívül hagyva tartalmukat”⁶ foglalkozzék.

A joggal, a jogrendszerrel való foglalkozásnál, a fejlődés vizsgálatánál a fentiekre figyelemmel éppen a jog, a jogrendszer tartalmát, a jogi szabályozás tartalmi célkitűzéseit, a jog új vonásait tartjuk jelentősnek. Annak tulajdonítunk alapvető jelentőséget, hogy a gazdasági, társadalmi viszonyoknak a jogot meghatározó szerepe érvényesült-e és hogyan, már a jogi szabályozás során.⁷

II. Jogrendszerünk 1945. évben

1. Milyen volt jogrendszerünk a felszabaduláskor. 1945-ben *feudális* elemekkel vegyes polgári jogrendszert örököltünk. Nem hiányoztak ebből a fasiszta jogintézmények sem. Az írott alkotmány, alaptörvény nélküli joganyagban a *szokásjogi* forma széles köre még bonyolultabbá tette a helyzetet.

Amint a népi demokratikus országok többségében, úgy nálunk sem volt olyan a helyzet a felszabadulás után, mint a Szovjetunióban a forradalmat követően. Amíg a Szovjetunióban a cári állam- és jogrendszer felszámolása után új létesült, addig nálunk az új jogi rendezés mellett számos régi jogszabály, jogintézmény élt tovább. A felszabadulás előtti joganyag *keveredett* a felszabadulás utánival, tehát vegyes jelleget mutatott. A helyzet bonyolult volt, számos *közbenső megoldással* tükrözte az akkor alakuló gazdasági, társadalmi viszonyokat, az akkori úgynevezett koalíciós politikai, társadalmi

³ Lásd Szabó Imre: Korunk tudománya. Társadalom és jog. Budapest, 1964. 60–70. o.

⁴ Sz. N. Bratusz és J. Sz. Szamoszczenko: A szovjet jogalkotás tökéletesítésének tudományos és szervezeti formáiról. Szovjetszkaja goszudarsztvo i pravo. 1964. évi 4. szám.

⁵ Walter Robert: Die Lehre von der gesetzestchnik. Österreichisches Juristen Zeitung. 1963. évi 4. szám.

⁶ Jhering Rudolf: Geist des römischen Rechts. Zweiter Teil. Leipzig. 1873. 25. §.

⁷ Lásd Peschka Vilmos: A társadalmi viszonyok és a jogalkotási folyamat összefüggésének néhány problémája. Állami és jogtudomány. VI. kötet. 1963. évi 2. sz. 168–195. o.

helyzetet. A koalíciós idők harcai, osztályharcai nem egyszer egy-egy jogszabályi rendezésben is megnyilatkoztak.

2. Lényegében ez volt a helyzet addig a gazdasági, társadalmi előhaladásig, mely az *Alkotmány* meghozatalával zárult le. Az *Alkotmány* kifejezte a hatalmi viszonyokban bekövetkezett változást. Leszögezte gazdasági, társadalmi rendünket. Meghatározta *államunk* jellegét. Létrehozta az *államhatalmi és államigazgatási szerveket*, illetőleg megadta a *bíróságok és ügyészségek* szervezetét, működésük elveit. Lefektette az *állampolgárok jogait és kötelességeit*.⁸

Tulajdonképpen az *Alkotmány* utáni fejlődéssel indult meg a népi demokratikus, szocialista típusú jogrendszer kiépítése. Hiába volt ugyanis a jogilag szabályozandó életviszonyok mindegyikére jogszabály, az említett zavaros jogszabályi helyzet követelte a nem csak céljában, tartalmában, hanem *formájában is új jog kodifikálását*.

III. A népi demokratikus jogrendszer kiépítése iránti igény és kezdeti fejlődési irányok

1. Az irodalomban vitatkoztak arról, hogy a társadalmi fejlődés adott szakaszának kezdetén vagy inkább később indokolt-e a jogalkotás, illetve egy-egy terület, jogág átfogó jogi szabályozása, a kodifikáció. *Szocialista viszonyok között* — a jog szolgálati szerepére figyelemmel — aligha lehet vitatni, hogy az említett tevékenység megindítása *minél előbb* célszerű. A szocialista jog nemcsak erősíti a fennálló társadalmi viszonyokat, hanem fővább is fejleszti. Az állampolgároktól is olyan magatartást kíván, mely ezt szolgálja.

Kétségtelen, hogy a jogalkotás időpontját, menetét elsőrendűen befolyásolják a *társadalmi igények*. Kérdés az, hogy a népi demokratikus viszonyok között mikor és milyen erősséggel jelentkeztek ezek az igények. Az összehasonlítás azt mutatja, hogy igen különböző módon. Hiszen Csehszlovákiában a felszabadulás után négy-öt évvel már jelentős kódexeket alkottak, míg Lengyelországban fontos jogágakban a kodifikáció csak most folyik.

A társadalmi igények jelentkezését az *objektív körülmények* mellett számos *egyéb tényező* befolyásolja. Így például az, hogy a) *mennyiben ismerik fel* a szocialista jognak a szocialista társadalmi, gazdasági viszonyokat szilárdító, szervező erejét, b) *hogyan jelentkeznek a törvényesség* érvényesülésére vonatkozó követelmények.⁹

Azonban a jogszabály megalkotását kívánó *társadalmi igény* ekkor is és később is *nem jelentkezik mindig tisztán*. Előfordul, hogy egy részleges rendezés iránti igény általános rendelkezés szükségét mutatja. Előfordul, hogy valamely életviszonyok körének rendezése további kör rendezésére hívja fel a figyelmet. (Példa a legutóbbi időből: A termelési, állatnevelési, terményértékesítési szerződések új szabályozása felveti a felvásárlási rendszer újabb szabályozását. A fejlődő ipari és mezőgazdasági beruházások, az állami és

⁸ Lásd Beér János—Kovács István: *A Magyar Népköztársaság Alkotmánya*. Budapest. 1959.

⁹ Így Szabó Imre: *A magyar népi demokratikus jogrendszer kialakulásának és fejlődésének fő vonásai*. Kézirat. 1964.

magánereből történő lakásépítkezés fokozódása — a mezőgazdasági tulajdoni viszonyokban bekövetkezett változásokra is figyelemmel — szükségessé teszi a kisajátítás új jogi szabályozását. Ez felveti a helységek belterületének, és külterületének szabályozását, a telekgazdálkodás egyes kérdéseinek rendezését stb.).

2. Az új jogrendszer kiépítése iránti igény nálunk is jelentkezett és befolyásolták ezt az említett tényezők. Ebben a problémával teli kezdeti jogfejlődési időszakban is fellelhetők olyan fejlődési irányok, melyek általános érvényűek és jelentős jogszabályalkotási feladatot szolgáltak, oldottak meg.

Ilyen feladatok voltak: a) A szocialista gazdasági rend megteremtéséhez az előfeltételek biztosítása (a termelőeszközök társadalmi tulajdonba vétele, állami gazdálkodó egységek, állami vállalatok létrehozása stb.). b) A néphatalom erősítése (új állam-szervezet, az államigazgatás helyi szerveinek létrehozása, a bíróság egyes szervezeti kérdéseinek és eljárásának rendezése.) c) A munkaviszonyok új típusú szabályozása. d) Emberi jogok biztosítása, szocialista társadalmi együttélés szabályainak kialakítása.

A társadalomfejlesztő feladatok felismerése megtörtént, a feladatok jogi megoldásában jelentkező általános fejlődési irányok helyesek voltak. A törvényesség helytelen felfogása azonban nem egy esetben kihatott a jogfejlődésre; a jogi rendezés ütemére, terjedelmére, módszerére.

IV. Jogrendszerünk további alakulásának néhány jellemző adata

1. Jogrendszerünk alakulásában és fejlődésében nehéz élesen elkülönülő szakaszokat kialakítani. Már a kezdeti időszakban, a népi demokratikus jog létrejötte idején is és később is érvényesültek a szocialista jogrendszerre jellemző általános és közös vonások. Mégis a népi demokratikus és szocialista társadalmi fejlődésünkben fellelhetők olyan sajátos, egyedi vonások, határkövek, melyek a jogrendszer fejlődésében is ilyennek tekinthetők. Erre figyelemmel jelentkezik a felszabadulástól a szocializmus alapjainak lerakásáig terjedő és az attól kezdődő időszak. Közelebbről a felszabadulástól az Alkotmánnyal lezárult időszak a szocialista forradalom, a proletárdiktatúra kezdeti, illetve a népi demokratikus fejlődés szaka. Majd az Alkotmány után a szocialista állam funkcióiban jelentkező bizonyos változásnak, a törvényesség helyreállításának időszaka a szocializmus alapjainak lerakásáig.

A kezdeti időszak fejlődési irányainál érintettük a néhány jelentősebbet. A továbbiakra jellemző fontosabb jogi rendezést mutató adatok:

Megtörtént a klasszikus jogágak kodifikációja, törvénybe foglalása (Polgári Törvénykönyv, Büntető Törvénykönyv, Polgári Perrendtartás, Büntető eljárás). Az államjogi és államigazgatási területen jelentős kérdések rendezése történik (állampolgárság, államigazgatási eljárás, honvédelem). Kiépül az új bírói, ügyészi szervezet, rendezzük az ügyvédség és a jogtanácsosok kérdéseit.

A dolgozók jogainak további szabályozását jelentik a dolgozók egészségvédelméről, a társadalombiztosítási nyugdíjról, a családvédelemről hozott rendelkezések. A kulturális téren jelentős intézkedésekről tanúskodnak a tankötelezettségről, alsó és felsőfokú oktatási intézményekről szóló jogszabályok. A népi ellenőrzés, önkéntes rendőrség, társadalmi bíráskodás szabályozása

már további fejlődés felé mutat. Megtörténik a *gazdálkodást*, a termelést érintő lényeges kérdések szabályozása.

2. Jogrendszerünk fejlődésénél a következő lényeges *eredmények* és *sajátosságok* említhetők meg:

a) Kialakulnak a szocialista jogrendszerre jellemző jogágak.¹⁰ b) Az eseti jogalkotás után a bonyolultabb, összetettebb *jogi szabályozás* szüksége jelentkezik. c) Differenciáltabb *felelősségi formák* alakulnak ki (büntetőjogi, munkajogi, polgári jogi, termelészövetkezeti jogi, államigazgatási jogi felelősség stb.). d) A jogrendszer belső rendezettségét jelentő *jogelvek* között a polgári jogrendszer egyes klasszikus és új tartalommal telített alapelvein túl kialakul a szocialista demokratizmus és humanizmus, a szocialista együttműködés, a társadalmi és egyéni érdek összhangjának elve. e) Jogunk *írott joggá* lett, fontosabb területeken átfogó törvényekkel, kódexekkel. f) *Számos kódexünk* sajátos jogintézményei és megoldásai mellett a szocialista kodifikáció nemzetközileg is elismert alkotásai (Csjt., Ptk., Btk.).

Ezek a jogszabályok a különösképpen az utóbbi évek jelentős törvényei (kódexei) lényegében *helyesen tükrözik* gazdasági, társadalmi viszonyainkat, *szolgálják* ezeknek az életviszonyoknak erősítését, és fejlesztését. Többségük alkalmas arra, hogy *kielégítse* a következő hosszabb időszak követelményeit.

V. Jogrendszerünk előremutató vonásai, a fejlődés további feladatai

Már az eddigiekből is kitűntek jogrendszerünk *előremutató vonásai*. Azért jelentősek ezek, mert a jogrendszer sohasem befejezett. A társadalmi fejlődés mindig új és új követelményeket vet fel a jogi szabályozás, a jogrendszer felé. *Új feladatok* jelentkeznek tehát a *szocializmus teljes felépítésének időszakában* a jogrendszer teljes kiépítése, illetve további fejlesztése terén. Az *új feladatok meghatározásánál és megoldásánál* fel kell használnunk az eddigi tapasztalatokat és tovább kell vinni jogrendszerünk eddigi előremutató vonásait, megoldásait.

1. Milyen fő fejlődési irányok jelentkeznek?

a) A jogi előírás mindinkább ismertté válik. Ezek betartásában fokozatosan nő a társadalom szerepe. Az állami kényszer mellett mindinkább találkozunk a jogszabály *önkéntes követésével*. A kényszer-elemek hátterbe szorulnak, a *meggyőzés*, a *nevelés* kerül előtérbe. Még a büntetőjogi felelősségre vonás során alkalmazásra kerülő következmények között is számos nevelő jellegű büntetés, illetve intézkedés található. Mindez nem jelenti azt, hogy az adminisztratív eszközöknek és a *kényszernek* nem volna még *hosszú ideig fontos szerepe*. Annál is inkább indokolt ez utóbbi hangsúlyozása, mert a jogszabályok, a törvények előírásainak megtartásában, illetve megsértésében jelenlegi társadalmi viszonyaink között még számos ok hat. Pl. tudati tényezők, alkoholizmus, gazdasági téren eseti szervezetlenség, ellenőrzés hiánya stb. Mindemellett a meggyőzés, a nevelés ezek útján a jogsértések *megelőzése* már most előremutató vonása jogrendszerünknek.

¹⁰ Lásd bővebben Samu Mihály: A szocialista jogrendszer tagozódásának alapja. Budapest. 1964.

b) A szocialista demokratizmus az államszervezésben, a kodifikációban egyaránt fokozódó követelmény. Ezt kívánja a társadalmi *önigazgatás* felé fejlődés.

Vannak, akik már ma mindent ezen az úton kívánnak megoldani, mások lebecsülik a társadalmi öngazgatás rendszerében rejlő lehetőségeket, s úgy vélik, hogy társadalmunk fejlődésének jelenlegi szakaszában erről még korai beszélni. Nem lehet kétséges, hogy társadalmunk fejlődésének jelenlegi szakaszában is több területen megérett a lehetőség arra, hogy a társadalmi öngazgatás rendszere helyet kapjon. Természetesen mint minden új rendszernél és intézménynél, elengedhetetlenül fontos itt is a fokozatosság betartása. Az *önigazgatást nem erőltetjük és nem is erőltethetjük ott, ahol annak feltételei még nem adóttak.*

Napjaink gyakorlata azt mutatja, hogy a társadalmi öngazgatás rendszerének kialakulása két úton halad. Egyrészt az állami szervek egyre fokozottabban vonják be az állampolgárokat az állami feladatok megoldásába, vagy a megoldás előkészítésébe. Az állampolgároknak az állami feladatok megoldásába történő bevonása a demokrácia kiszélesítését jelenti.

A társadalmi öngazgatás kifejlesztésének másik útja abban jelentkezik, hogy *korábban állami szervek által végzett feladatokat nem állami szervekre ruháznak át.* Ezáltal fokozatosan előtérbe kerül ezeknek a feladatoknak nem állami kényszer, hanem meggyőzés útján történő végrehajtása. Legszembetűnőbben talán a sport- és egészségvédelem területén találunk példákat, de itt kell említeni a tanácsok mellett kialakuló sokféle bizottság munkáját is.

Látható, hogy a szocialista demokratizmus, a társadalmi öngazgatás és a meggyőzés szoros kapcsolatban állnak.

2. Szó esett már arról, hogy a fejlődés fő irányait a szocializmus teljes felépítésének feladatai és politikája határozzák meg. Ez a fejlődés nyilvánvalóan érinteni fogja *alaptörvényünket* is.

Ez az ismertetés nem tűzhetette célul a várható jogalkotási feladatok megjelölését. Mégis az elkövetkező években néhány területen jelentkezik olyan jogszabályalkotási, kodifikációs szükséglet, melynek felemlítése lehetséges. Ilyenek:

a) Mindenek előtt a *gazdálkodási*, termelést érintő kérdések szabályozása.

A *gazdálkodás rendjét* szabályozó jogszabályok megalkotásának fontosságát és nehézségét nem csak az határozza meg, hogy ezek közvetlenül a gazdasági alapra hatnak, de az is, hogy e vonatkozásban a korábbi polgári jogrendszerrel sokkal *kevésbé* vehettünk át, mint a „klasszikus” jogágazatokban. A jog itt mindenben újat tükröz és segít, és pedig a termelőeszközök társadalmi tulajdonán alapuló termelési rendnek a kialakítását és működését.

E vonatkozásban igen nagy a szerepe a *szervezési* jellegű szabályoknak. Ilyenek a Ptk-nak az állami vállalatra vonatkozó rendelkezései, az állami vállalat vezető funkcionáriusaira és az ipárszervezés folytán összevont ipari nagyvállalatokra vonatkozó újabbkeletű kormányrendeletek, vagy a mezőgazdaság átszervezését rendező termelőszövetkezeti jogszabályok.

A szervezet kialakítása mellett és azt közvetlenül követően ki kell jogrendszerünknek alakítania a szocialista gazdálkodó szervek *funkcionálását* rendező jogi intézményeket is. Itt gondolnunk kell a gazdálkodó szervezetek árukapcsolatait szabályozó *tervszerződésekre*, termelési és terményértékesítési

szerződésekre, felvásárlási jogviszonyokra, a beruházások tervezésének és lebonyolításának szabályaira, melyek ma bonyolultak és merevek, és ágazati minisztériumok hatékony működését biztosító szakfelügyeleti rendelkezésekre, a minőségvédelem és a műszaki fejlesztés előbbre vitelét szolgáló jogszabályokra, mint az újítások, találmányok és minőségi bizonyítvány stb.

Az állami gazdálkodást szabályozó rendelkezések sajátossága, hogy míg a szervezeti jellegű szabályok viszonylag állandóbb jellegűek — az állami vállalat alapkonceptiója pl. 1952 óta lényegében alig változott —, a *funkciók gyakorlásának módja gyorsabban fejlődik*. Jól példázza ezt a szükségletkielégítési szempontok bizonyos mérvű előtérbe kerülése a korábbi évek inkább mennyiségi „tervszemléletével” szemben, vagy a termelőszövetkezeti közös vállalkozások továbbfejlesztésének felmerülése.

b) Az *árukapcsolatok* és a *műszaki fejlesztés* területén a szocialista világpiac kialakulása és a nemzetközi kapcsolatok általános bővülése vet fel új követelményeket. Újszerű kérdésekkel kell megbirkóznia a jogrendszernek a távközlés, közlekedés, nemzetközi áruforgalom területén is.

c) A szervezet és működés részletes kérdéseit már *egyes ágazatok sajátos szabályainak* kodifikációja útján kell tovább mélyíteni. Ezen a területen is jelentős előrehaladást értünk el, pl. a bányatörvény, erdőtörvény, postatörvény, építési, vízügyi törvény megalkotásával. Még jónéhány gazdasági ágazat átfogó szabályozása előttünk álló feladat (pl. a bel- és külkereskedelem, ipar stb.).

d) A fejlődés követelményei élesen vetik fel az *új munkatörvény* létrehozását, a munkatörvény nemrég történt részbeni módosítása után is.

e) Az ipari, mezőgazdasági beruházások, a lakásépítés nem utolsó sorban az állami támogatás melletti magánereőből történő lakásépítkezés, ehhez szükséges telekgazdálkodás a *kisajátítási jog* reformját igényli.

f) A *szabálysértések* szintén áttekinthetetlen tömege, az e téren jelentkező bonyolultság, a kisebb jogsértésektől való visszatartás, ezek általános megelőzése, az együttélés szabályaira való nevelés kívánja a szabálysértési anyagi és eljárási jog egységes, áttekinthető rendszerbe foglalását.

g) A szocialista büntetésvégrehajtással szemben felállított követelmények igénylik a *büntetésvégrehajtási kódex* megalkotását.

Ez a példázó felsorolás mutatja, hogy társadalmi, gazdasági, állami életünk egész területén jelentős tennivalóink vannak még jogrendszerünk további építésében, illetve teljes kiépítésében.

Jogrendszerünk további építésénél tanulmányozni kell az egyes szocialista jogrendszereket, meg kell különböztetni azt, ami *minden szocialista jogrendszerben* közös és azt, ami a szóban forgó jogrendszerben *sajátos*. Mindig kiemelkedő szerepe lesz tehát számunkra a *szovjet szocialista jogi megoldásoknak* és a *többi szocialista ország* használható tapasztalatainak. A szocialista országok sokrétű kapcsolatai, nemzetközi együttműködésük intenzívebbé válása (KGST, jogsegély szerződések) önmagában is segíti a hasonló jogintézmények, jogi megoldások kialakítását. Mindemellett körültekintő figyelemmel kell lenni saját adottságainkra, esetleg külön megoldást igénylő sajátosságainkra. Ilyen bőségesen van eddigi jogunkban is.

VI. A jogszabály-alkotásról

1. A szocialista jogrendszer csaknem teljes kiépítésében elért eredmények mellett felismerhető tehát jónéhány olyan probléma, melyek jogrendszerünk kiépítésének konkrét feladataiként is jelentkeznek, de felvetik a *jogszabály-előkészítés tartalmi és módszerbeli kérdéseit* és ezek megoldásának szükségességét. Néhány probléma:

a) Egyes jogszabályaink a társadalmi viszonyok fejlődésével *meghaladtá* váltak és válnak. b) Még mindig hatályban van néhány *felszabadulás előtti* jogszabály. c) Egyes jogszabályok *nehezen áttekinthetőek*, bonyolultak. d) Társadalmi, gazdasági rendszerünk szakadatlan fejlődése új — jogi szabályozást igénylő — *életviszonyokat* hoz létre. e) Találkozunk *elsietett* jogszabályi kezdeményezéssel, amelyek tudományos megalapozottság helyett kellenként át nem gondolt szempontokat tükröznek. Előfordul a társ- és segédtudományok felhasználása nélkül készített problematika, vagy tematika. Található olyan jogszabályi kezdeményezés, amely a jogi rendezést kívánó életviszony felmérését, mélyreható értékelését, tehát a valóság alapos ismeretét nélkülözi.

2. A szocializmus teljes felépítésének időszakában a fejlődést a jognak a maga sajátos eszközeivel, a leghatékonyabb jogi megoldások megválasztásával, a jogrendszer egységének és áttekinthetőségének fokozásával kell szolgálnia. Ezek a célok a *jogszabályelőkészítő munka* minőségének lényeges javítását követelik meg; el kell érni azt, hogy a jogszabályelőkészítő munka mindinkább tudományos alapon nyugodjék, mélyrehatóan tárja fel a szabályozandó életviszonyokat, a gyakorlat tapasztalatait, vegye figyelembe a társtudományok eredményeit is, indokolt esetben használja fel a segédtudományokat, szervesen és következetesen juttassa érvényre a jogalkotásban is a jogpolitikai elveket és mind teljesebben támaszkodjék az érdekelt szervek együttműködésének helyes megszervezéséből, valamint a széles társadalmi rétegek bevonásából nyerhető erőforrásokra.

A jogszabályelőkészítés színvonalának kívánt emelését csak tervszerű, központilag összehangolt jogszabályelőkészítő tevékenység biztosíthatja. Ezzel kapcsolatban felvetődött a kérdés, hogy valamely, úgynevezett „kódifikációs központ” szükséges-e, vagy pedig a jogszabályelőkészítő tevékenység során az Igazságügyminisztérium által tényeleghesen ma is betöltött szerep rendezése szükséges, kibővítve ezt a koordinációs feladatokkal. A készülő kormányhatározat¹¹ a *szakszervek* (szakminiszterek, országos hatáskörű szervek stb.) *jogszabálykezdeményező szerepében rejlő előnyöket* fenntartva, a tervszerűséget, a jogrendszer egységét, a szocialista jogszabályszerkesztést elősegítő és biztosító *koordinációs feladatokat* kíván az igazságügy-miniszterre ruházni.

3. A jogszabályelőkészítő munka tervszerűsége és hatékonysága megkívánja a *munka szakaszokra osztását*. Az egyes szakaszok célja, hogy a megoldandó feladatot egyre pontosabban körülhatárolják, és így megbízható alapot nyújtsanak a következő szakaszban végzendő munkálatok végrehajtásához.

¹¹ Az előadás elhangzása után jelent meg: a *Magyar Forradalmi Munkás-Párt Kormány* 2030/1964. (XI. 10.) számú *határozata* a jogszabályok előkészítésének továbbfejlesztéséről.

Az előkészítő munkában általában az alábbi előkészítési szakaszokat különböztetjük meg: A) az előkészítő munka terve, B) anyaggyűjtés, C) problematika, D) tematika, E) a tervezet szövegezése.

Elképzeltető, hogy nem minden jogszabályelőkészítésnél szükséges valamennyi szakasz felvétele. Ez függ a jogszabály szintjétől, a szabályozás tárgyától stb.

A munka minden szakaszában érvényesülnie kell a készülő jogszabály tartalmi célkitűzéseinek. Ki állíthatná, hogy akár a tervezés, akár az anyaggyűjtés ne szolgálná a tartalmi megalapozást, a szövegezés, a forma ne állna szoros összefüggésben a tartalommal, mégis a problematikában és tematikában bontakoznak ki a tartalmi elgondolások, megoldások.

4. A jogszabálytervezet szerkezete és szövegezése a szocialista viszonyok között újszerű problémákat vet fel. Ki vitatná általában a magatartási szabályokat jelentő jog tudatalakító erejét, különösen pedig a szocialista jog nevelő szerepét? Kétségtelen, hogy a jogi szankciók és következmények nevelő hatása elsősorban jogalkalmazási kérdés. Társadalmi, állami életünk fejlődési irányára is figyelemmel a kényszerítő és meggyőző elemek aránya, a jog megismerhetősége azonban a jogalkotás fontos kérdései, melyek a jog önkéntes követésének kérdéskörét érintik.¹²

5. A szocialista jogszabályelőkészítésnél is érvényesülnie kell társadalmi és állami életünk alapvető elvének, a demokratizmusnak. Ez számos célt szolgál; hogy a legjelentősebbekre utaljunk: a demokratizmus biztosítása a jogszabályalkotás helyességének, színvonalának; a nyilvánosság ellenőrzése segít a való életviszonyok feltárásában, a voluntarizmus kiküszöbölésében; szolgálja a demokratizmus a jogszabály megvitatása, megértése, „megértetése” útján a jogszabály önkéntes követésének, végrehajtásának előmozdítását.

A demokratizmus fejlesztését segíti a krományhatározat, amikor kimondja: a szakminiszter az igazságügy-miniszterrel megállapodik, hogy szükség van-e a jogszabálytervezet szélesebb körű megvitatására, valamint, hogy indokolt-e a jogszabály utólagos komplex hatályosulási vizsgálata.

A demokratizmus érvényesítési módjainak kialakításánál differenciáltan kell eljárni a szakmai vitától — mint minimumtól — a népi megvitatásig — mint maximumig.

VII. A jogalkalmazásról

Jogrendszerünk fejlődéséről szóló előadásnak tulajdonképpen nem feladata a jogalkalmazási kérdések vizsgálata. Azonban mégis szükséges foglalkozni azzal, hogy jogrendszerünk fejlődése és különösen a kezdeti időszak adottságai milyen módon befolyásolták a jogalkalmazást, illetve a jogalkalmazás problémái mennyire sürgették az átfogó jogszabályalkotást, a kodifikációt, a jogrendszer kiépítését. Kétségtelen, hogy a szocialista jogalkalmazás feladatai, módszerei a szocialista jogszabály-értelmezés kérdései is tisztázatlanok voltak. Azonban a lényeges problémákat az okozta, hogy az új jogszabályok mellett számos régi jogszabály is létezett. Jogrendszerünk olyan helyzetben volt, mely eddig felvázolásra került. Az új jogszabályok mellett a régieket az új idők követelményeinek megfelelően kellett alkalmazni. A formális és kazuisztikus jogszemlélet szinte megoldhatatlan nehézségeket okozott.

¹² Lásd bővebben Szabó Imre: Társadalom és jog. Budapest. 1964. 41. o.

Zavarta a helyzetet az a körülmény is, hogy jogunk jó része szokásjog volt. Ilyen körülmények között *polarizálódott a jogalkalmazás*. Az egyik póluson helyezkedett el az a felfogás, amelyik teljesen túl akarta magát tenni a régi jogszabályokon, a másik véglelet pedig az a felfogás jelentette, amelyik szigorúan ragaszkodott a régi jog betűjéhez.

Emlékezzünk reá, hogy emiatt kellett létrehozni a rendkívüli perorvoslat, illetve *közérdekű kifogás* intézményét, melynek segítségével meg lehetett támadni azokat a határozatokat, amelyek olyan jogszabályok alkalmazásán alapultak, amely jogszabályok ellentétben álltak népi demokráciánk célkitűzéseivel, illetve afely határozatokban a jogalkalmazó népi demokráciánk érdekeivel ellentétben értelmezte a jogszabályt.

Nemcsak a *bírói jogalkalmazásban*, hanem az *államigazgatási jogalkalmazásban* is jelentkeztek megfelelően hasonló problémák.

A bizonytalanságot fokozta a *hatáskörök* elég gyakori változása, mely nemcsak a kezdeti, hanem későbbi időszakban sem volt mindig megfontoltan előretekintő és nem egyszer a pillanatnyi elgondolásokhoz igazodott.

Látható tehát, hogy a *jogrendszer kezdeti problémái érezhetők voltak a jogalkalmazásban*.

Mindemellett a jogalkalmazás, így a bírói és ügyészi jogalkalmazás is lényegében és általánosságban rendkívüli *erőfeszítéseket* tett avégett, hogy tevékenységét a népi demokratikus, szocialista fejlődés szolgálatába állítsa és a régi és új jogszabályok megfelelő értelmezésével és alkalmazásával segítse a társadalmi viszonyok erősítését és fejlesztését.

A gazdasági, társadalmi viszonyok előhaladása, a törvényesség helyreállításának folyamata mellett a jogalkalmazó gyakorlat is nemegyszer rámutatott egyes jogszabályok tarthatatlanságára, az életviszonyok új szabályozásának szükségességére.

A kormány 1956-ban nemcsak helyreállította a jogrendet, hanem segítette a szocialista jogrendszer további építését. A kormány jogpolitikai elvei segítik, hogy a *jogalkalmazás megfelelő tolmácsolója* legyen a *jogszabályoknak és a jogalkalmazás maradéktalanul megfeleljen a törvényesség követelményeinek*.

Ez a törvényesség nemcsak a bűnüldöző és igazságszolgáltatási szervek kérdése, hanem ennél általánosabb jelentőségű. Amint ezt a jogalkalmazás jogpolitikai elveiről szóló múlt évi kormányhatározat mondja: „A szocialista törvényességnek maradéktalanul érvényesülnie kell állami és társadalmi életünknek az *igazságszolgáltatáson kívül* eső területein is”.

Ma a szocialista törvényesség mindenki előtt nyilvánvalóan meglevő *valóság* és olyan *követelmény* a továbbiakban, melynek jogalkotási és jogalkalmazási feltételei máris adva vannak. Mindemellett szükséges a szocialista *jogrendszer teljes kiépítése*.

VIII. A további helyes fejlődés biztosítékai

1. Az eddigi fejtegetésekből kitűnően olyan jogrendszer épült ki, amelyik magán viseli a szocialista jogrendszert jellemző sajátosságokat. Röviden; *céljában, tartalmában és formájában is szocialista jog*.

Mindemellett is felmerülhet a kérdés, hogy melyek jogrendszerünk teljes kiépítése során a helyes irányú fejlődés biztosítékai.

a) A további helyes irányú fejlődés garanciája az a jogpolitika, mely megvalósítja a törvényességet gazdasági, társadalmi, az állami és a jogélet egész területén.

b) Biztosítéknak tekinthetjük *gazdasági, társadalmi rendszerünk* eddigi fejlődését, további jogrendszerünk fejlődésében jelentkező *helyes* — a szocialista jogrendszere általánosan jellemző — *fejlődési irányt* és országunk adottságaiból folyó *sajátosságok érvényesülését*, valamint jogrendszerünk *csaknem teljes kiépítését*.

c) A helyes fejlődést segíti életünk csaknem valamennyi területén mindinkább megvalósuló és a jogszabályalkalmazásnál is teret kapó *szocialista demokratizmus*.

d) Elmondhatjuk, hogy a *szocialista jogi gondolkodásmód* kifejlődése, jogi műveltség és *jogi kultúráltság* általános emelkedése, *jogtudományunk* fejlődése, az a körülmény, hogy az utóbbi idők jelentősebb kodifikációjában válllvetve dolgoztak *elméleti és gyakorlati szakemberek*, olyan tényezők, amelyek a helyes fejlődés biztosítékainak tekinthetők.

2. A felszabadulás után 20 évvel megállapíthatjuk, hogy sok nehézség, sok probléma, sok küzdelem után jogrendszerünk *szocialista jogrendszerré fejlődött és teljes kiépítés előtt áll*. Ez a 20 év nemcsak gazdasági, társadalmi fejlődésünkben, hanem jogrendszerünk fejlődésében is jelentős, hősi korszak. Meg vagyunk győződve tapasztalataink alapján, hogy az a szocialista jogrendszer, melyet gazdasági, társadalmi fejlődésünk hívott életre, erősíti és a maga eszközeivel tovább segíti ezt a fejlődést.

SZILBEREKY JENŐ

JENŐ SZILBEREKY

DÉVELOPPEMENT DE L'ORDRE LÉGAL DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE HONGROISE

(Résumé)

I. Dans la Part I de son étude, l'auteur discute les caractéristiques spécifiques de l'ordre légal de type socialiste; il attache notamment une importance toute particulière au contenu de l'ordre légal, à savoir, à l'influence des conditions économiques et sociales et au rôle que celles-ci ont eu dans la détermination de la loi et dans la législation et à la contribution que cette dernière a su donner au développement social.

II. Dans l'étude, l'auteur donne une vue d'ensemble de l'ordre légal de la Hongrie de 1945, lequel était un mélange de régime bourgeois et féodal. Dans cet ordre légal qui manquait une constitution écrite, la situation était bien complexe par l'application, sur une vaste échelle, des formes de droit non-écrit, de la coutume. Après la libération, les nouvelles règles se sont ajoutées aux règles anciennes qui subsistaient encore. Telle était la situation jusqu'au moment, où cette étape du progrès économique et social a touché à sa fin avec la promulgation de la Constitution.

III. L'aspiration à l'édification d'un régime de démocratie populaire se manifestait dans la société assez tôt déjà. Cette évolution était influencée par certaines circonstances et certains facteurs. Ainsi, par exemple, on ne s'était pas nettement rendu compte de la force organisatrice du droit, de la faculté de stabilisation des conditions économiques et sociales de celui-ci. La conception erronée de la légalité a compromis plus d'une fois l'allure et l'ampleur de la législation.

Même au stade initial, des tendances de développement se sont manifestées qui avaient une validité générale et contribuaient à la création des règles juridiques importantes. (Parmi ces tendances, mention doit être faite des suivantes: assurer les moyens pour l'établissement de l'ordre économique socialiste, la prise en propriété sociale des moyens de la production, le renforcement, du pouvoir du peuple, le développement de la nouvelle organisation de l'État, la protection des droits de l'homme, le développement des règles de la coexistence sociale socialiste.)

IV. Il serait difficile de distinguer des étapes nettement distinctes dans le développement et la formation de notre ordre légal. Et pourtant, outre les traits communs et généraux déterminant le régime socialiste caractéristique aussi de notre développement social de démocratie populaire et socialiste, des traits individuels et spécifiques se décèlent qui sont à considérer aussi dans le développement de l'ordre légal comme des particularités, des bornes qui manquent, telles par exemple les deux périodes, la première s'étendant de la libération jusqu'à la création des assises du socialisme, la seconde étant l'étape qui commençait ensuite; plus précisément, la période de la libération qui s'achevait par la Constitution constituait l'étape du prolétariat, donc celle du développement de démocratie populaire. Ensuite, l'étape qui a pris naissance après la Constitution, marquée

par une certaine modification des fonctions de l'État socialiste, par le renforcement de la légalité, s'étendait jusqu'à la création des assises du socialisme.

Voici des données qui sont caractéristiques aussi dans la suite du règlement juridique. Codification des branches de droit traditionnelles (Code civil, Code pénal, Procédures civiles et pénales). Règlement des problèmes plus importants dans le domaine du droit public et de l'administration publique. (Nationalité, procédure administrative, défense nationale.) L'organisation nouvelle du corps de la magistrature, de l'ordre des avocats et des conseillers juridiques est réglée. Les règlements sur la protection sanitaire, sur la pension des retraités payée par la sécurité sociale et sur la protection de la famille constituaient une nouvelle garantie des droits des travailleurs. Dans le domaine culturel, les règles juridiques promulguées sur la scolarité obligatoire, sur les établissements scolaires primaires et supérieurs, mettent en relief la portée des mesures prises. La création de l'institution du contrôle populaire, de la police des auxiliaires volontaires, des tribunaux sociaux marquait déjà la tendance que prendra la société dans le développement ultérieur. Les conditions essentielles ayant trait à l'économie et à la production étaient réglementées.

Dans le développement de notre ordre légal, les réalisations suivantes se signalent pour être mentionnées: les branches de l'ordre légal socialiste se sont formées, après la pratique de législation, limitée à la création des lois pour le besoin journalier, la nécessité de la législation plus complexe s'est imposée. Des formes plus différenciées de la responsabilité se sont concrétisées. Outre quelques fondements traditionnels, caractéristiques du régime bourgeois, remplis cependant d'un nouveau contenu, les principes du démocratisme socialiste, de l'humanisme, de la coopération socialiste, de l'identité des intérêts sociaux et individuels se sont dégagés. Notre ordre légal est devenu un ensemble de règles juridiques écrites, avec des codes de synthèse des domaines les plus importants.

V. Des traits caractéristiques s'observent dans notre ordre légal qui révèlent déjà les tendances de l'avenir. Dans son étude, l'auteur discute avec plus de détail ces traits caractéristiques, c'est ainsi p. e. qu'il analyse les phénomènes qui dénotent que les éléments de contrainte étaient relégués au second plan et ceux de la persuasion et de l'éducation leur ont pris la place. La prévention des cas de violation de droit, grâce à la persuasion et à l'éducation, est un phénomène qui se rattache à l'avenir. Le démocratisme socialiste devient un principe de plus en plus impératif aussi bien dans l'organisation de l'État que dans les travaux de codification, exigé aussi par la tendance du développement vers l'auto-administration sociale.

Dans son étude, l'auteur s'occupe aussi de quelques objectifs à atteindre, grâce auxquels l'ordre légal peut être développé encore.

VI. Parallèlement aux résultats de la création presque intégrale de l'ordre légal socialiste, plusieurs problèmes concrets sont à résoudre dans la création définitive de notre régime, mais qui soulèvent les problèmes de la codification: certaines de nos règles juridiques sont dépassées par le développement des conditions sociales, elles deviennent donc caduques. Quelques-unes des règles qui datent encore de l'époque antérieure à la libération, sont toujours en vigueur. Il y a des règles juridiques qui pèchent par l'omission de la netteté de la rédaction, elles sont trop inextricables. Le développement ininterrompu de notre régime économique et social marche de paire avec la naissance de nouvelles conditions d'existence qui demandent une réglementation juridique.

A l'époque de l'achèvement de l'édification socialiste, le développement doit être secondé par le droit, avec les moyens particuliers propre à celui-ci, par le choix des solutions juridiques les plus efficaces et par l'unité et l'augmentation de la netteté de l'ordre légal. Ces objectifs imposent l'amélioration sensible de la qualité des oeuvres prélegislatives. Les problèmes de contenu et de méthodologie de la codification sont analysés dans l'étude dans les moindres détails.

VII. Dans son étude, l'auteur discute aussi les problèmes de l'administration de la justice, notamment sous le rapport de la légalité socialiste. Celle-ci doit se faire valoir dans l'administration de la justice, ce qui ne cesse de rester, dans la pratique de l'administration, un principe impératif. Les conditions en sont réu-

nies, la légalité socialiste inébranlable dans l'administration de la justice, exige, cependant, l'achèvement intégral de l'ordre légal socialiste.

VIII. Un ordre légal est en voie de développement qui porte les particularités caractéristiques du régime socialiste et est composé de règles juridiques socialistes aussi bien par ses objectifs que par sa forme et son contenu. Ce régime, créé par le développement économique et social, consolide et aide, avec ses moyens ce développement.

En conclusion, l'étude porte sur les gages du développement ultérieur.

Felelős kiadó: Dr. Kovács István.

Megjelent 475 példányban, 3,5 (A/5) ív terjedelemben.

A kézirat a nyomdába érkezett: 1965. szeptember hó.

Készült: linó szedéssel, íves magasnyomással az MSZ 5601-59 és az MSZ 5603-55 szabványok szerint.

65-5777 — Szegedi Nyomda Vállalat